

10. Концепция реформирования уголовно-исполнительной системы. – М.: ГУИН МВД СССР, 1990.
11. Стручков Н. А. Курс исполнительно-трудового права: проблемы общей части / Стручков Н. А. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 14 – 6.
12. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: щоріч. бюл. Київ. ін-ту внутр. справ. – № 1 (2). – РВВ КІВС. 1997. – С. 11.
13. Кримінально-виконавчий кодекс України // ВВР України. – № 3-4. – 2004. – Ст. 21.
14. Закон України від 02. 03. 2000 р. «Про загальну структуру і чисельність кримінально-виконавчої системи України» № 1526-III // ВВР. – № 20. – 2000. – Ст. 151.
15. Орлов П. И. Уголовно-исполнительное законодательство Украины: сб. нормат. актов / Орлов П. И., Севостьянов В.П., Шумилин С.Ф. – Х.: ХИВД, 1993. – С. 134 – 135.
16. Закон України від 23. 06. 2005 р. «Про державну кримінально-виконавчу службу України» № 2713-IV // ВВР України. – № 30. – 2005. – Ст. 409.
17. Указ Президента України № 1560-2004 від 28. 12. 2004 р. «Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів» // Офіційний вісник України. – 2004. – № 52. – Ч. I. – Ст. 3435.
18. Указ Президента України № 401-2008 від 25.04.2008 р. «Про Концепцію реформування державної кримінально-виконавчої служби України» // Офіційний вісник України. – 2008. – № 33. – Ст. 1082.

Анотації

Стаття присвячена постановці та аналізу питань щодо розробки теоретичних основ безпеки кримінально-виконавчої системи України, оцінки її ролі і місця в загальнодержавному механізмі боротьби зі злочинністю, а також визначенню основних діючих внутрішніх і зовнішніх факторів загроз безпеці кримінально-виконавчої системи України на різних її рівнях.

Статья посвящена постановке и анализу проблем разработки теоретических основ безопасности уголовно-исполнительной системы Украины, оценки ее роли и места в общегосударственном механизме борьбы с преступностью, а также определению основных действующих внутренних и внешних факторов угроз безопасности уголовно-исполнительной системы Украины на разных ее уровнях.

The article is devoted to the analysis of the problems connected with the development of theoretical foundations of security of the Ukrainian criminal penitentiary system. Its role and place within the general state mechanism of combating crime are evaluated. The basic internal and external threats to the security of the Ukrainian criminal penitentiary system are determined at various levels.

УДК 343.1231

Г. В. ЮРКОВА,
канд. юрид. наук,
нач. кафедри кримінального процесу
Херсонського юрид. ін-ту ХНУВС

ДІЯ ПРИНЦИПУ ПУБЛІЧНОСТІ НА СТАДІЯХ ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Одним із дискусійних питань у науці кримінального процесу є питання принципів узагалі та принципу публічності зокрема. Дана тема є досить актуальною, оскільки принципи – важливий регулятор

кримінально-процесуальних відносин, вони забезпечують пріоритет прав людини і громадянина у сфері кримінального судочинства і є універсальним інструментом для перевірки законності, обґрунтованості

і вмотивованості процесуальних рішень, що приймаються у кримінальній справі.

Актуальність даної теми обумовлена також іншими факторами, зокрема, тим, що одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів є захист прав і законних інтересів людини і громадянина.

Досліджувана проблема певною мірою висвітлювалась у працях таких учених-процесуалістів, як В. П. Бож'єв, Ю. М. Грошевий, А. В. Гриненко, А. Я. Дубинський, В. В. Ковальська, Л. М. Лобойко, М. М. Михеєнко, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, В. Т. Нор, Д. П. Письменний, З. Д. Смітєнко, О. В. Смирнов, В. П. Шибіко та ін. Проте попередні наукові дослідження, сучасна слідча практика, положення Конституції України та міжнародно-правових актів вимагають нових підходів до забезпечення якісного розслідування і, зрештою, до забезпечення прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Мета дослідження – розкрити зміст принципу публічності, визначити його дію на стадіях досудового провадження та сформулювати на цій основі висновок про те, в чому проявляється принцип публічності.

Наукова новизна статті полягає в аналізі тих норм Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України), в яких, на думку автора, проявляється принцип публічності; у наведенні власних висновків і пропозицій щодо вдосконалення українського кримінального законодавства.

Відповідно до загальноприйнятої точки зору, принцип публічності означає, що суд, прокурор, слідчий, орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину і вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і для їх покарання (ст. 4 КПК України). Таке розуміння не розкриває повного змісту вказаного принципу, оскільки в даній статті викладені лише найзагальніші риси. Цей принцип бере правовий початок з Основного закону України. Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини, їх

гарантія визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Забезпечення доведення вини є однією з основних засад судочинства (п. 3 ч. 3 ст. 129 Конституції).

Будучи закріпленим у Конституції, принцип публічності особливо повно відтворює відносини особи і держави. В його основі лежить прагнення законодавця покласти виконання однієї з найбільш важливих функцій – охорони правопорядку саме на державу.

Принцип публічності діє в кожній стадії кримінального процесу і залежно від характеру, форм і завдань стадії проявляється по-різному. У стадії порушення кримінальної справи, як уже було зазначено, принцип публічності в основному проявляється в обов'язку відповідних органів порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину незалежно від волевиявлення постраждалих чи інших осіб впливає волевиявлення. У деяких випадках, навпаки, дії органів держави чи посадових осіб. Так, закрити кримінальну справу у зв'язку з актом амністії можливо лише за наявності згоди особи, стосовно якої справа закривається, а якщо особа, яка вчинила злочин, померла, то провадження продовжується, коли це необхідно для реабілітації померлого.

Найбільшого вираження принцип публічності набуває в стадії досудового розслідування, оскільки саме слідчий та орган дізнання зобов'язані ініціативно здійснювати хід розслідування. Проводячи різноманітні слідчі дії, слідчий, дізнавач, не чекаючи (виділено автором) клопотань підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та інших учасників кримінального процесу, сам уживає всіх передбачених законом заходів для встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, прагнучи встановити об'єктивну істину і таким чином досягти мети кримінального процесу. Як слушно зазначають фахівці, зміст обов'язку прокурора, слідчого й органу дізнання вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події

злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, полягає у необхідності встановлення і відповідного процесуального закріплення всіх об'єктивних і суб'єктивних обставин справи, що дасть змогу суду визначити злочинцю обґрунтовану і справедливу міру покарання [5, с. 99].

Говорячи про клопотання суб'єктів кримінального процесу, слід зазначити, що указаний принцип знаходить своє вираження в праві слідчого відмовити в задоволенні заявленого клопотання, якщо таке задоволення може негативно вплинути на хід слідства і таким чином зашкодити встановленню об'єктивної істини.

Незалежно від волі учасників процесу слідчий, дізнавач, прокурор вирішують інші питання, які розкривають зміст даного принципу.

Усі дії вказаних суб'єктів, спрямовані на реалізацію встановлених ст. 4 КПК України обов'язків, повинні здійснюватися у повному обсязі та у суворій відповідності до вимог кримінально-процесуального закону, оскільки згідно з ч. 3 ст. 62 Конституції України «Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях». У свою чергу, державні органи і посадові особи, як правило, самостійні і незалежні при виконанні своїх обов'язків під час провадження у кримінальній справі; весь хід провадження у кримінальній справі визначається процесуальними актами, які приймають державні органи й посадові особи, і всі рішення, які приймаються слідчим, органом дізнання, прокурором у ході досудового розслідування в рамках кримінальної справи є обов'язковими для виконання всіма особами, які беруть участь у провадженні кримінальної справи.

Зміст принципу публічності проявляється також і в обов'язку органу дізнання, слідчого, прокурора і суду вжити заходів до забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна.

Загальною підставою для вжиття заходів до забезпечення цивільного позову є наявність достатніх даних про те, що злочинцем завдана матеріальна шкода грома-

дянину, підприємству, установі, організації або понесені витрати закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочину. Такі заходи слідчий вживає як за клопотанням цивільного позивача, так і з власної ініціативи, про що складає постанову. Заходи вживаються для забезпечення як заявленого, так і можливого в майбутньому цивільного позову, незалежно від того, чи визначився той (громадянин, підприємство, установа, організація, прокурор), хто буде цивільним позивачем. Таким чином, держава наперед піклується про захист інтересів потерпілої особи.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 29 КПК України з метою захисту інтересів держави, а також громадян, які за станом здоров'я та з інших поважних причин не можуть захистити свої права, прокурор чи його заступник подає (виділено нами – Г. Ю.) або підтримує поданий потерпілим цивільний позов про відшкодування збитків, заподіяних злочинцем. Надавши обов'язок слідчому, органу дізнання, прокурору щодо вжиття заходів до забезпечення цивільного позову, навіть того, який, можливо, буде заявлений, та право прокурору самостійно в інтересах держави чи особи заявити цивільний позов, законодавець тим самим підкреслив відповідальність держави перед своїми громадянами.

На нашу думку, навряд чи можна заперечувати прояв принципу публічності у вказаних нормах.

Принцип публічності особливо повно виражався (виділено автором) в обов'язку суду при ухваленні вироку з власної ініціативи вирішувати питання про відшкодування матеріальних збитків, завданих злочинцем. Цей обов'язок до 2001 р. визначався ст. 29 КПК України. На жаль, дана норма була виключена з уведенням принципу змагальності і диспозитивності, що, на наш погляд, є поспішним і не виправданим, адже прийняти таке рішення суд міг тільки при винесенні обвинувального вироку, безпосередньо дослідивши всі обставини вчиненого злочину, відповідно до яких факт

спричинення шкоди злочином було доведено. Вказане повноваження суду було однією із процесуальних гарантій захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій, які постраждали від злочину, у випадку, якщо їх керівники не захищають ці інтереси при провадженні у кримінальній справі або роблять це не досить активно, а також потерпілих громадян, якщо вони не можуть самі захистити свої інтереси.

Сьогодні ж суддя при попередньому розгляді справи вирішує питання про заходи до забезпечення цивільного позову за наявності відповідного клопотання потерпілого, якщо цивільний позов не був ним заявлений під час досудового розслідування і не вжито заходів до забезпечення цивільного позову.

Вважаємо за доцільне внести зміни до КПК України, повернувши виключену зі ст. 29 КПК норму, яка закріплювала обов'язок суду з власної ініціативи вирішувати питання про відшкодування матеріальних збитків, завданих потерпілому злочином, у разі відсутності заявленого останнім цивільного позову.

Зміст принципу публічності проявляється, на наш погляд, і в обов'язку органу дізнання, слідчого виконувати вказівки прокурора з питань розслідування. Відповідно до ст. 227 КПК України вказівки прокурора органам дізнання і досудового слідства у зв'язку з порушенням і розслідуванням кримінальної справи є для цих органів обов'язковими, а оскарження вказівок прокурора вищестоящому прокуророві не зупиняє їх виконання, за винятком тих, які прямо передбачені законом (ч. 2 ст. 114 КПК).

Розкриваючи зміст принципу публічності, необхідно вказати і на відсутність законодавчого закріплення права слідчого закривати кримінальну справу за нереабілітуючими підставами, а у випадку, коли справа ще не порушена, відмовляти в її порушенні у зв'язку із заявою потерпілої сторони, окрім справ приватного обвинувачення. На практиці дуже часто буває, що потерпілий ще на ранніх етапах розслідування звертається до слідчого з проханням

закрити кримінальну справу, посилаючись на те, що заподіяна йому шкода відшкодована і він не має ніяких претензій до осіб, які вчинили злочин. Таке право сьогодні закріплено за судом у справах невеликої, а у деяких випадках і середньої тяжкості за дотримання відповідних умов, передбачених нормами матеріального права. Однак, на наш погляд, наявність інституту звільнення від кримінальної відповідальності не обмежує дію принципу публічності, оскільки необхідною умовою звільнення є притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Таким чином, можна зробити висновок, що принцип публічності діє як у судових стадіях, так і на стадіях порушення кримінальної справи та досудового розслідування і проявляється в тому, що:

- – весь хід кримінальної справи визначається діями і рішеннями органів та осіб, які провадять кримінальний процес, спрямованими на захист інтересів учасників кримінального процесу і держави в цілому;
- – провадження у кримінальній справі ведеться в інтересах суспільства, але з максимальним забезпеченням приватних інтересів;
- – орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виконувати функції кримінального переслідування в рамках певної кримінальної справи, як правило, незалежно від волі інших осіб;
- – державні органи і посадові особи, які провадять кримінальний процес, зобов'язані забезпечити права осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- – усі рішення, які вони приймають у справі, є обов'язкові для виконання усіма особами, які беруть участь у кримінальній справі.

У стадії порушення кримінальної справи принцип публічності проявляється в обов'язку відповідних органів порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину незалежно від волевиявлення осіб, які постраждали від злочину, чи інших осіб.

У стадії досудового розслідування принцип публічності набуває вираження:

- – в обов'язку слідчого, органу діз-

нання ініціативно здійснювати хід розслідування, не чекаючи клопотань від учасників процесу;

- – у праві слідчого відмовити в задоволенні заявленого клопотання, якщо таке задоволення може негативно вплинути на хід слідства і таким чином завадити встановленню об'єктивної істини;

- – в обов'язку органу дізнання, слідчого, прокурора і суду вжити заходів до забезпечення цивільного позову (як заявленого так і можливого) і можливої конфіскації майна як за клопотанням учасників процесу так і особливо, з власної ініціативи;

- – в обов'язку прокурора підтримати поданий потерпілим цивільний позов про відшкодування збитків, заподіяних злочинцем;

- – у праві прокурора самостійно заявити цивільний позов в інтересах дер-

жави чи особи;

- – в обов'язку органу дізнання, слідчого виконати вказівки прокурора з питань розслідування;

- – у відсутності законодавчого закріплення права слідчого закривати кримінальну справу за nereабілітуючими підставами.

З метою удосконалення чинного КПК України, закріплення додаткової гарантії захисту прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі пропонуємо доповнити ст. 29 КПК, закріпивши в ній імперативну норму про обов'язок суду при винесенні вироку з власної ініціативи вирішувати питання про відшкодування матеріальних збитків, завданих потерпілому злочинцем, у разі відсутності заявленого останнім цивільного позову.

Література

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 34. – Ст. 43–IV.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2003.
4. Закон України «Про прокуратуру» // ВВР України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
5. Башкатов Л. Н., Ветров Г. Н., Донченко А. Д., Зажицкий В. И., Шестаков В. И. Уголовный процесс. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 2000. – 397 с.

УДК 343.2241

О. О. СЕВЕРИН,
ст. викл.-методист
відділу методичного забезпечення
навчального процесу НМЦ,
здобувач ХНУВС

МЕДІАЦІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЛЕГКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СТУПЕНЯ ТЯЖКОСТІ, З УГОДОЮ ПРО ПРИМИРЕННЯ

У юридичній літературі достатньо детально аналізується зарубіжний досвід застосування до неповнолітніх покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, і вносяться пропозиції щодо їх запровадження в законодавство і практику [1; 2; 3; 4; 5]. У національному кримінальному законодавстві України, як і багатьох інших країн, із метою індивідуалізації кримінальної від-

повідальності і покарання неповнолітніх виділено спеціальні розділи (глави).

Для нас становить інтерес досвід запровадження альтернативних позбавленням волі покарань у зарубіжних країнах [3; 6; 7; 8]. Так, у країнах Західної Європи та США альтернатива покаранню у вигляді позбавлення волі впроваджується з метою підвищення ефективності кримінальної політики, до-